

KAZUISTIKA – ŠKOLA A RODINA

KAMILA DAVIDOVÁ

M. pochází z úplné rodiny, má staršího bratra, který je dyslektik, otec je vyučený zámečník (údajně je rovněž dyslektik) a matka pracuje v čistírně. V jeho raném a předškolním věku se nevyskytovaly žádné větší obtíže. Píše levou rukou. Před nástupem do školy navštěvoval mateřskou školu. Rodina žije na vesnici, chlapec jezdí do školy do města. V základní škole, kterou navštěvuje, je v současnosti 220 žáků. M. nastoupil do první třídy ZŠ bez odkladu školní docházky ve školním roce 2006/07. V první třídě bylo patnáct žáků. Od zahájení docházky se u M. projevovaly problémy s učivem. Nestíhal tempo učitelky, nevládl pracovat samostatně. Špatně se soustředil na práci. Velmi často práci ve škole nedokončil a musel ji dopracovat doma, nebo ji dokončoval s učitelkou po vyučování. Také docházel k učitelce několikrát týdně na doučování. Na konci první třídy měl na vysvědčení dvě dvojky, z českého jazyka a matematiky. Na konci první třídy byl M. rovněž vyšetřen v pedagogicko-psychologické poradně, kde mu byla diagnostikována percepčně motorická nezralost (zejména v oblasti analyticko-syntetických funkcí ve sluchovém vnímání) a v té době obtížně posouditelná dyslexie s dysortografií.

2. ročník

Ve školním roce 2007/2008 M. navštěvoval 2. ročník základní školy. V tomto školním roce se třídy spojily, a ve třídě jsem měla 23 žáků (v první třídě měl M. jinou paní učitelku), z nichž u šesti se objevuje obdobná diagnóza jako u M. Na začátku školního roku jsem M. posadila do první lavice u mého stolu. Seděl v lavici se svou spolužačkou Alicí, se kterou seděl také v první třídě. Po pár dnech jsem zjistila, že M. nepracuje a navíc ruší i spolužačku. Pokud měl práci hotovou, byla téměř vždy opsána právě od ní. Alici jsem posadila jinam a M. od té doby seděl sám. Nevydržel pracovat ani pět minut, stále se otáčel na spolužáky nebo sledoval dění ve třídě. Každou chvíli mu něco upadlo na zem. Vykřikoval nebo si povídal se spolužákem, který sedí v lavici za ním. Když jsem zadala nějaký úkol, M. seděl a koukal nebo si s něčím hrál. Kolem svého místa měl velký nepořádek a každý úkon, který měl udělat, buď neudělal vůbec nebo mu hodně dlouho trval. Všimla jsem si, že špatně drží tužku, ruka byla křečovitá, neuvolněná, tlačil na tužku tak, že měl papír propsaný. Písmo bylo veliké, kostrbaté a špatně si vybavoval některá písmenka. Při čtení nevládl sledovat, kde čteme. Četl po slabikách. Pletl si některá písmenka (např. b-d, J-V). Práci, kterou ve škole neudělal, jsem mu zadala domů.

Ve zprávě z pedagogicko-psychologické poradny nebyl doporučen individuální vzdělávací plán, proto jsem se rozhodla pozvat matku, se kterou jsem probrala celou situaci

a snažila se najít nějaké řešení. Matka navrhovala, zda by nebylo pro M. lepší, kdyby přestoupil na základní školu praktickou, ale s tím jsem nesouhlasila. Vysvětlila jsem jí, že M. asi nikdy nebude jedničkář, ale pokud s ním bude doma pravidelně pracovat a já mu ve škole pomohu, tak požadavky školy určitě zvládne. Byla jsem o tom přesvědčena, protože v té době, na přelomu září a října, jsem jela s dětmi do školy v přírodě, kde byl také M. I tam se objevily problémy, které měl ve škole, musela jsem mu připravit oblečení, které si měl obléci, dohlédnout, aby si je oblékl, případně ho i obléknout. Bylo třeba ho hlídat, aby dodržoval hygienu. Všechno mu dlouho trvalo. Byla u něho také velkým problémem pohodlnost a lenost. Nechtěl chodit ani sportovat. Na vycházkách chodil se mnou za ruku a bylo pro mě překvapením, jaký má velký přehled o přírodě. Při výuce jsem měla dvě třídy, druhou a třetí. Zadal jsem dětem práci a věnovala se slabším žákům. Pokud jsem u M. seděla, tak pracoval. Také znal většinu učiva ústně. Hodně ho motivovala pochvala. Pokud byl chválen, pracoval lépe. Po návratu ze školy v přírodě jsem začala získané poznatky uplatňovat při běžném vyučování. Jakmile jsem vysvětlila dětem, na čem a jak mají pracovat, šla jsem k M. a znovu mu zadaný úkol přeřikala. Stála jsem u něho, dokud sám nezačal. M. udělal malý kousek a vyžadoval ujištění, že pracuje správně. Vyhověla jsem mu a neustále jsem ho chválila i za malý pokrok. Povzbuzovalo ho to k další práci. Od října také začal docházet každé úterý na kroužek nápravy specifických poruch učení, který ve škole vedu. M. jsem na kroužku učila držet správně tužku, obstarala jsem mu násadku na tužku, kterou používal také ve vyučovacích hodinách, četl s čtecím okénkem, prováděli jsme uvolňovací cviky, rozvíjení hrubé i jemné motoriky, zrakovou a sluchovou diferenciaci, zrakovou a sluchovou analýzu a syntézu, zrakovou paměť, rozlišování figury a pozadí, reverzních figur, cvičení očních pohybů, pracovali jsme s různými pexesy, dominem, modelovací hmotou a učebním systémem Logico Piccolo. V hodinách pracoval většinou individuálně, oproti ostatním žákům měl vypracovat polovinu. Hodnotila jsem mu vždy to, co stihl. V českém jazyce místo diktátů opisoval a doplňoval věty do sešitu. Při doplňování mohl používat kartičku, kde měl vypsané tvrdé a měkké souhlásky a jiné gramatické jevy. Při čtení seděl u mého stolku a četl se záložkou. Chvilí se dokázal soustředit, ale spíše jsem mu musela neustále ukazovat, kde čteme. Písemné práce většinou nevypracoval, bylo nutné ho poté vyzkoušet ústně. Velký problém byl v anglickém jazyce, kde M. moc nerozuměl, co po něm chci. Zvládl si zapamatovat pouze některá slovíčka. Ve vyučování byla zařazena práce s interaktivní tabulí, na které M. rád pracoval. V tělesné výchově nechtěl cvičit, stále někde seděl nebo dokonce ležel. Zkusila jsem ho při rozcvičce postavit vedle sebe, ale dělal ze sebe „šáška“ a bavil tím celou třídu, tak stál naproti mně, zády ke třídě.

V průběhu prvního pololetí jsem hledala k M. cestu. Snažila jsem se, aby pracoval a necítil se špatně mezi svými spolužáky. Měl totiž o sobě velmi špatně mínění, kdykoliv jsem ho chválila, tak mi mimo jiné odpovídal, že je hloupý. Mám dojem, že tento názor získal u svých rodičů, jelikož jsem se o tomto problému zmínila u paní učitelky, která učí bratra v páté třídě, a říkala mi, že i on o sobě mluví jako o hloupém. M. měl a má problémy, ale rozhodně si nemyslím, že je hloupý. Ve třídě má mnoho kamarádů, nemá velké kázeňské problémy, s každým vychází a snaží se pomoci druhému. Také děti ho přijaly velmi dobře a snaží se mu vyjít vstříc.

Na vysvědčení v pololetí měl dvě trojky, z českého jazyka a z matematiky. Stále se nedokázal soustředit, rušil své spolužáky a bez mé asistence nepracoval. V českém jazyce se naučil využívat kartičku s přehledem gramatiky a s její pomocí zvládl říct, jak bude

slovo doplněno správně. Ale i když ho správně řekl, napsal jej většinou špatně. Při hodině čtení, kdy jsme četli s celou třídou nahlas, jsem M. posazovala k sobě ke stolu, abych mu mohla ukazovat, kde čteme a nutila ho sledovat, kde čtou ostatní děti. Po nějaké době jsem ho zkoušela nechat sedět ve své lavici, aby sledoval čtení se spolužáky, ale to nešlo. M. chvíli sledoval, ale pak se ztratil. Nezvládl sledovat text samostatně. Pokud měl číst nahlas, musela jsem mu ukázat, kde má číst. Ve čtení se však velmi zlepšil. Nepletl si písmena a četl sice pomalu, ale plynule. Písmo bylo stále neurovnané a kostrbaté. V písemné práci napsal alespoň čtvrtinu, ale i polovinu. Zbytek dopověděl ústně. V písemném projevu se objevovalo velké množství chyb, zejména pravopisných, ale také vynechával písmena, psal pod řádku. Stále nedokázal pracovat, jestliže si měl přečíst zadání a podle něj vypracovat úkol. Opakovaně jsem mu zadání přečetla, a pak teprve pochopil, jak má pracovat. V matematice nezvládl numerické počítání ani řešení slovních úloh. Používal tabulku násobků. V anglickém jazyce se naučil základní slovíčka. Při testech je říkal ústně, uměl je na dvojku, ale také na jedničku. V ostatních předmětech M. neměl větší problémy, pouze v tělesné výchově se mu nechtělo cvičit.

S matkou byla spolupráce velmi dobrá. Doma se s M. prý učil také otec, který do školy na schůzky nechodil, mluvila jsem vždy jen s matkou. M. nosil všechny domácí úkoly i pomůcky, které potřeboval při výuce. Každý den měl novou záložku na čtení, protože tu původní ztratil. Do školy chodil pravidelně, neměl velkou absenci.

Po pololetí začal M. být více neukázněný, ve vyučovacích hodinách vyrušoval, velmi často se něčemu smál a nebyl k utišení. O přestávkách byl velmi hlučný a neustále běhal po třídě nebo po chodbě, ačkoliv ve třídě se mu nechtělo zvednout ze židle a něco podat nebo si v hodině zacvičit a v tělesné výchově pro něj byl problém uběhnout několik metrů. Snažila jsem se ho zaměstnat. O přestávce měl rozdávat sešity nebo zalévat květiny. Ve vyučovací hodině jsem ho poslala projít se po chodbě, aby se uklidnil. Moc to nepomáhalo.

Ve výuce jsem zaznamenala veliký pokrok, začala ho velmi motivovat pochvala. Mám na každý předmět připravené kartičky s obrázkem včeličky. Na český jazyk žluté, na matematiku modré, na prvouku oranžové a na anglický jazyk zelené. Pokud hrajeme v nějakém předmětu hru, dostanou vítězové obrázek, stejně tak, jestliže se nějaký žák hodně snaží, vypracuje mimořádný úkol. Za pět obrázků získává žák jedničku do deníčku. Ačkoliv používám obrázky od začátku roku, M. začal sbírat obrázky až ve druhém pololetí. Začal se hlásit, snažil se při skupinové práci a měl velkou radost, když jedničku dostal. Nadále navštěvoval kroužek Nápravy specifických poruch učení, kde začal používat speciální sešit pro dysgrafiky. Stále měl špatný úchop tužky, ale po upozornění se sám opravil. Používal násadku na tužku. Maminka mu zakoupila trojhranné pastelky a speciální pero.

Během druhého pololetí mi matka zavolala, zda by přeci jen nebylo lepší, kdyby přeřadila syna do základní školy praktické. Zdůvodnila to tím, že M. doma nechce pracovat, nezvládá výuku s ostatními žáky a mají problémy s úkoly, protože mu trvají dlouho a nestojí prý za nic. Tímto tvrzením mě docela překvapila, protože na začátku roku M. nepracoval vůbec, což se teď říct nedalo, stále s ním bylo hodně práce, ale určitý posun byl vidět. Znovu jsem ji ujistila, že na přefazení je dost času. Domluvily jsem si osobní schůzku, na které jsem matce podrobně vyličila, jak s M. pracuji ve škole a doporučila jí, aby to samé dělala i doma. Zdůraznila jsem, že u M. je velmi důležitá důslednost a také motivace. Domluvily jsme se, že pokud M. nějaká cvičení nestihne ve škole, dodělají je postupně doma.

I ve druhém pololetí M. pracuje i nadále s mou pomocí. Stále je velmi nesoustředěný na práci. Když nemusí, nepracuje. Písmo se zlepšilo částečně, pokud se snaží, je jeho písemný projev k přečtení. Rád píše s násadkou. Diktáty nepíše, místo nich pouze doplňuje s kartičkou gramatické jevy. Stihne polovinu s chybami. Ve čtení došlo k velkému zlepšení, čte stále pomalu, ale plynule. Při čtení sedí u mé lavice. Nezvládne sledovat čtení sám, ani při použití záložky. Není schopen převyprávět, co četl, pouze vyjmenuje hlavní postavy. Při práci ve skupinách se zapojuje částečně. V matematice zvládl násobilku dvou a s chybami tři a čtyř. V hodinách používá tabulku násobků. Slovní úlohy nevyřeší. V anglickém jazyce zvládne některá slovíčka a rozumí základním pokynům. V tělesné výchově stále nerad cvičí, při rozcvičce cvičí u mě a musím ho neustále pobízet, aby se hýbal. Při písemném projevu hodnotím to, co stihne a pokud nevypracuje nic nebo velmi málo, vyzkouším ho ústně. Na konci týdne dostává do deníčku pochvalu, pokud v týdnu pracuje a snaží se. Jelikož jsem poznala, že u M. je neustále velkým problémem jeho pohodlnost, musím ho nutit, aby si vyndal učebnici, aby si připravil školní nebo domácí sešit, aby si zapsal domácí úkol atd. Jestliže se mu nechce psát, přijde za mnou, abych mu to napsala. To ale odmítám a pošlu ho zpátky do lavice, aby si vše zapsal sám. Zápis poté pouze zkontroluji.

I nadále je velmi neukázněný, vyrušuje při hodině, vykřikuje, má velký nepořádek kolem svého místa a nezvládá se připravit na další vyučovací hodinu. Každá činnost mu dlouho trvá. Cvičení, která nestihne ve škole, dodělává s rodiči doma. I nadále navštěvuje kroužek „Nápravy specifických poruch učení“. Sedí sám u mého stolku a ve třídě si našel kamaráda, s kterým si velmi rozumí. Na konci druhé třídy měl M. dvě trojky, z českého jazyka a matematiky.

3. ročník

Ve školním roce 2008/2009 M. navštěvuje 3. ročník základní školy. Nástup do 3. třídy byl pro něj velmi náročný, protože během letních prázdnin doma nečetl ani neopakoval již naučené učivo. Začátek nového školního roku jsem začala opakováním učiva 2. ročníku a snažila jsem se M. trochu zapracovat. Bylo to velmi obtížně, protože M. se pracovat nechtělo. Byl velmi nesoustředěný, stále se díval okolo sebe nebo si s něčím hrál. Velmi špatně četl, seděl u mého stolu a při každém čtení jsem mu musela ukazovat, kde čteme. Pletl si písmenka, četl velmi těžkopádně. Při psaní měl ruku křečovitou, neuvolněnou a měl špatné držení tužky. Byla jsem z celé situace velmi nešťastná, měla jsem pocit, že veškerá práce, kterou jsme do konce 2. ročníku zvládli, je pryč a můžeme začít od začátku. Nejdříve jsem mu vypracovala přehled probrané gramatiky z českého jazyka, který používal při každém doplňovacím cvičení. Chvilí mu trvalo než si zvykl, že musí přehled používat. Pracoval velmi pomalu, udělal mnohem méně práce než ostatní žáci. V matematice stále používal tabulku násobků. Měl velké potíže se sčítáním a odčítáním do 100. Slovní úlohy nezvládal vůbec. V anglickém jazyce si nepamatoval žádná slovíčka.

Od října začal opět navštěvovat kroužek „Nápravy specifických poruch učení“. Zaměřila jsem se u něj zejména na odstranění dysortografických obtíží a na čtení, psaní. Na kroužku se M. dařilo, chodil individuálně, měla jsem tedy na něj dostatek času a to mu vyhovovalo. Dodělávali jsme práci, kterou neudělal nebo nestihl ve vyučovacích hodinách. Pokud jsem u něho seděla, pracoval sice velmi pomalu ale snažil se mít vše správně.

Neustále jsem ho podporovala a chválila. Pokud vše dodělal a měl správně nebo jen málo chyb, dostal na kroužku pochvalu.

Domluvila jsem si schůzku s matkou. Mluvily jsme zejména o domácí přípravě, která se, oproti loňskému školnímu roku, velmi zhoršila. Matka s M. udělala pouze domácí úkoly, které byly plné chyb a velmi nedbalé, ale už s ním doma nic neprocvičovala ani neopakovala. Z rozhovoru jsem neměla dobrý pocit, vypadalo to, že se matka s M. doma učit nechce, vymlouvala se na nedostatek času a na M., který nemá o učení zájem a opět mi zopakovala, že ho nechá přeložit na základní školu praktickou, protože se učit nechce a tam nebude muset. Byla jsem zoufalá a znovu jsem matce domlouvala, aby to nedělala. Dost důrazně jsem ji vysvětlila, že M. nestačí pouze napsat domácí úkoly, je třeba s ním domácí úkol z českého jazyka projít, říci si ho nejdříve ústně, odůvodnit gramatiku, doplnit i/y na fólii, a teprve potom přepisovat do domácího sešitu. Pokud by už po ústním doplňování byl unavený, nechat ho odpočinout a po chvíli pokračovat. Matce jsem řekla, že může domácí úkol přinést i na fólii, pokud by přepsání nezládl. Matka mi opět odpověděla, že na toto nemá čas a M. domácí úkoly dělat nechce. Zeptala jsem se, zda by nebylo možné nechat M. znovu vyšetřit v pedagogicko psychologické poradně a stanovit další postup práce. Matka souhlasila. Nabídla jsem jí, že k nám do školy dochází psycholožka ze speciálně pedagogického centra a vyšetřuje přímo ve škole žáky, kteří mají potíže s výukou. Po schůzce s matkou jsem zmíněné psycholožce zavolala, ale ta M. objednala až na konec listopadu, protože dříve neměla volný termín.

Pracovali jsme tedy stejně a hledali jsme cestu, jak M. pomoci. Zkusila jsem M. přesadit. Mám ve třídě asistentku pedagoga, která má na starosti tělesně postiženého chlapce. Domluvily jsme se, že M. přesadím k ní, aby u něho seděla a on měl pocit, že není sám. M. byl nadšený, snažil se a chtěl nejen dobré známky, ale také se snažil sbírat obrázky za aktivitu. Asistentka mu psala do zápisníku domácí úkoly, ale také, co se má doma naučit, jaké pomůcky si má přinést na vyučování. Matka doma zápisník podepsala. Domácí úkol udělal, ale nenaučil se a občas nepřinesl ani potřebné pomůcky.

V této době jsme v českém jazyce začali probírat vyjmenovaná slova, ta byla pro M. velmi obtížná, vůbec nechápal, jak se v nich má orientovat. Navíc si je pletl s měkkými a tvrdými souhláskami. Začali jsme vyjmenovaná slova po b, která jsem mu napsala na přehled gramatiky, a s tímto přehledem doplňoval pouze vyjmenovaná slova. Jakmile je zvládl, přidávala jsem mu i slova přibuzná, která pro něho byla velmi těžká. Měl velmi chudou slovní zásobu a některá slova se mu špatně přiřazovala, jelikož nevěděl, co znamenají. Neustále jsme si je vysvětlovali a zapisovali do přehledu. Postupem času a neustálým opakováním je zvládl a s přehledem vypracoval doplňovací cvičení s minimem chyb. Problém nastal, když jsme se přesunuli na vyjmenovaná slova po l. Slova se mu pletla, ale učila se mu už lépe, protože pochopil, proč se je učí a jak s nimi pracovat. Chtěla jsem, aby se vyjmenovaná slova doma naučil z paměti, ale nenaučil se je. Spoléhala jsem, že neustálým opakováním mu něco v hlavě zůstane. S vyjmenovanými slovy jsme „bojovali“ celý školní rok. M. vždy pochopil vyjmenovaná slova, která jsme se učili, ale velice rychle zapomněl ta, která se učil dříve. V matematice jsme probírali sčítání a odčítání do 1000, ale M. ještě stále neuměl sčítání a odčítání do 100. Počítal s pomocí prstů, ale výsledek měl špatně. Asistentka mu příklady znázorňovala. Dávala jsem mu i příklady domů, aby neustále trénoval. Vůbec mu nešel anglický jazyk, chtěla jsem, aby uměl ústně alespoň základní slovíčka, ale doma se je neučil a z výuky si je nepamatoval. Učila jsem se s ním o přestávkách nebo na kroužku anglického jazyka,

který začal navštěvovat, ale chodil velmi nepravidelně. V anglickém jazyce zvládl ústně pouze velmi jednoduchá slovíčka.

V listopadu byl M. vyšetřen psychologkou ze speciálně pedagogického centra v L. Nejdříve jsem psychologce stručně řekla, proč chci M. vyšetřit a jaké kroky jsme zatím učinili ke zvládnutí učiva. M. vyšetřovala v prostorách naší školy a byla pozvána i matka. Ihned po vyšetření nám psychologka sdělila, že M. je chlapec s velmi nízkým sebevědomím, nevěří si ani při činnostech, které umí a ovládá, než by něco zkusil, raději to ihned vzdá a nedělá, protože se domnívá, že to bude stejně špatně, na vše odpovídá ASI. Psychologce řekl, stejně jako mně už mnohokrát, že je hloupý, a proto mu to ve škole nejde. Ze zprávy pak vyplynulo, že jeho vyjadřování je neobratné, vážne slovní zásoba. Vytváří si své novotvary. Místy vážne porozumění. Školní znalosti jsou neucelené, útržkovité, fakta se mu pletou, s pomocí si dokáže vybavit správné pojmy. Jeho pozornost je velmi krátkodobá a lehce odklonitelná – silná vázanost vedlejšími podněty. Jednotlivé výkony jsou výrazně nerovnoměrné. Nezvládá samostatnou práci, pracuje pouze při individuálním vedení, jinak přestává pracovat, chybuje. Početní úkoly řeší nejistě, s pomocí prstů, výsledek odpočítá po jedné. Myšlení je nepružné, ulpívavé, pracuje metodou pokusu a omylu. Paměť je mělká. Oblast zrakové percepce a jemné motoriky je oslabená. Aktuální intelektová úroveň je v pásmu slabšího podprůměru (WISC – III). Složka verbální je v pásmu průměru, složka performační ve výrazném podprůměru. **Kresba postavy** – odpovídá věku, disproporce, snaha o detaily. **Projekce** – nejistoty, obavy z kritiky a hodnocení sociálního okolí, horší adaptabilita na nové prostředí a situace, je možné usuzovat na určitou odměřenost ke svému okolí, spíše introvertní typ osobnosti. Emočně instabilní. Úchop LHK je velmi křečovitý, ruka je výrazně spastická, střídá správný úchop s nesprávným. **Lateralita** – zkřížená dominance levé ruky a pravého oka. **Pravolevá orientace** – obtíže na protilehlé rovině. **Zraková diferenciacie** – mírné oslabení na rozlišení zrcadlově podobných tvarů. **Sluchová diferenciacie** – v normě. **Sluchová analýza** – občasně vynechávky hlásek u slov se shlukem souhlásek, i z důvodu artikulační neobratnosti (s obtížemi vysloví složitější slovo a následně jej nezvládne rozložit na jednotlivé hlásky a chybuje). **Sluchová syntéza** – oslabení na víceslabičná slova. **Čtení** – ve velmi pomalém tempu, neplynule, nejistě, těžkopádně, s nesprávnou intonací, občas dvojí čtení u dlouhých slov. Tendence záměny tvarově podobných písmen (v malé míře). Velmi nízké porozumění čteného textu. **Psaní/diktát** – v pomalém tempu, psaní těžkopádné, gramatické chyby, vynechávky písmen ve slově. Zvládá přepis. Písmo je čitelné, nedodrжуje správnou výšku grafemů. Závěr: rozumové schopnosti jsou v pásmu slabšího podprůměru. **ADHD** – porucha pozornosti a aktivity ve smyslu hypoaktivity. Introvertní osobnost s velmi nízkým sebevědomím a sebehodnocením. Dyslektické a dysortografické obtíže. Pasivní osobnost, je nutná stálá stimulace k výkonu.

Psycholožka matce sdělila, že by byla velká chyba, aby M. přestoupil na základní školu praktickou, protože tam nepatří. Naopak navrhla, aby měl M. asistenta. Využila toho, že ve třídě asistenta pedagoga mám, a tak by mohl pomáhat i M. Tento návrh napsala i do zprávy. Ve zprávě byl nejen doporučen asistent pedagoga, ale také doporučení na vypracování individuálního vzdělávacího plánu na všechny hlavní předměty. Individuální vzdělávací plán mu byl vyhotoven v prosinci. Psycholožka dále doporučila jiné formy hodnocení (body, počet chyb, slovy), odlišení specifických a gramatických chyb, nehodnotit specifické chyby, tolerance kolísání výkonu (nehodnotit nejhorší výkon), preference kladné zpětné vazby (zdůraznění správných výsledků, jevů), poskytnutí ocenění

před třídou, podpora motivace (hodnotit pracovní úsilí, zájem a snahu – nejen výkon), preferovat testové formy práce s možností výběru /a/b/c/ nebo stručnou odpovědí, ověřovat znalost pravidel, ale také prodloužený výklad a procvičování, možnost redukce učiva, častěji poskytovat pozitivní zpětnou vazbu, používat individuální zadání úkolů, kontrolovat pochopení zadání úkolu, instrukce, umožnit používat pomůcky, přehledy, tabulky, pravidla, brát ohled na aktuální stav pozornosti, vhodně zařadit přestávku, změnu aktivity.

Práce s asistentkou se dařila částečně. Dávala jsem jim jinou práci než vykonávali ostatní žáci. Zaměřila jsem se na základní učivo, chtěla jsem po M., aby ho zvládl ústně. Stále častěji jsme narážely s asistentkou na nedostatečnou domácí přípravu. Doma M. udělal pouze domácí úkol. Ve škole začal využívat toho, že mu asistentka vše napsala, udělala a on měl pocit, že nic nemusí. Byla to chyba, protože pokud asistentka nebyla přítomna a on si měl něco opsat z tabule, díval se okolo sebe a čekal, dokud mu to nenapišu. Když jsem nereagovala, začal se toho dožadovat ústně. Zlobil a vyrušoval ostatní. Stála jsem u něho a pobízela ho, aby si vše napsal sám. S asistentkou jsme se domluvily, že mu nebude nic psát, pouze dohlédne, aby si vše opsal správně. Dostával jiné písemné práce než ostatní žáci. Měl v nich jen základní učivo a po doporučení psychologů, dělané formou testu. Chtěla jsem, aby je dělal samostatně, ale nepracoval. Nevěděl si s tím rady. Asistentka mu otázky v písemné práci přečetla a on ústně odpověděl, a pak doplnil nebo zapsal. Stejným způsobem psal také angličtinu, dostal jednoduchá slovíčka v českém jazyce a měl je písemně přeložit do anglického jazyka. Nezvládl je. Po každém testu jsem ho zkoušela ústně, zvládl polovinu. Doma se je neučil. Učili jsme se je ve škole na kroužku anglického jazyka nebo o přestávce před hodinou anglického jazyka. V ostatních předmětech se mu dařilo průměrně. V matematice stále bojoval se sčítáním a odčítáním do 1000. Počítali jsme příklady písemně, s asistentkou je vypočítal, samostatně nikoliv. Vůbec nepochopil zaokrouhlování čísel, bylo to pro něho náročné. Měl v práci velké výkyvy. Někdy jsem na něm viděla, jak moc touží mít dobré známky a obrázky za aktivitu a některé dny mu bylo vše jedno a nepracoval. Začal být velmi závislý na asistentce, oblíbil si ji a vyžadoval, aby byla neustále u něho a pomáhala mu, jakmile nebyla, propadal panice a byl přesvědčený, že práci nezvládne, neumí, nemůže dělat. Odmítal být samostatný. Začala jsem mít trochu smíšené pocity. Na jedné straně u M. někdo seděl a pomáhal mu, ale na druhé straně jsem si nebyla jistá, zda to pro něho je dobré. Chtěla jsem, aby pracoval sám, aby byl soběstačný.

V pololetí měl na vysvědčení trojky z českého jazyka, anglického jazyka, matematiky a prvouky. Pokračovali jsme v práci. V českém jazyce stále používal přehled gramatiky. Při doplňovacích cvičeních zvládl doplnit jednoduchá slova. Nejdříve je odůvodnil nahlas, pak teprve napsal. Někdy se mu stávalo, že nahlas slovo doplnil správně, ale napsal špatně. Probírali jsme také slovní druhy. Nejdříve jsme začali s vyhledáváním podstatných jmen a sloves v textu. Ze začátku se mu nedařilo. Zkoušeli jsme i pantomimu. Předváděli jsme význam sloves ve větách. Měl je vypsané i na přehledu. Jakmile zvládl vyhledávání v textu, zkusili jsme skloňování podstatných jmen a časování sloves. Skloňování podstatných jmen mu nešlo vůbec, ale u sloves se mu dařilo. Nepamatoval si jednotlivé mluvnické kategorie, ale to jsem ani nechtěla, byla jsem ráda, že je zvládne určit s přehledem gramatiky. V matematice pracoval stále stejně, nezvládl převody jednotek, slovní úlohy ani zaokrouhlování čísel a přetrvávaly obtíže se sčítáním a odčítáním do 1000, stále při počítání používal prsty. V anglickém jazyce zvládl ústně pouze jednoduchá slova. Při opisování z tabule měl v textu velmi mnoho chyb. Psala jsem dětem zápisy z prvouky

na tabuli, byly velmi stručné a přesto M. trvalo velmi dlouho než zápis přepsal, někdy se po něm nedal zápis přečíst. Měl v něm plno chyb a některá slova k nepřečtení. Po každém přepsání zápisu jsem já nebo asistentka zápis zkontrolovala a opravila. Důsledně jsem dbala na to, aby M. denně opisoval a trénoval psaní. Ve čtení se mírně zlepšil, stále mu ale musel někdo ukazovat, kde čteme. Po přečtení jsem po dětech chtěla vyprávění právě přečteného, M. si nepamatoval ani hlavní postavy. Nechala jsem vyprávět jiného žáka a pak jsem znovu vyvolala M., aby vyprávění zopakoval, většinou už zodpověděl správně. Po celý školní rok jsme měli se žáky zavedený čtenářský deník, i M., chtěla jsem minimálně jednu knihu za měsíc. U M. jsem tolerovala jednu knihu za dva měsíce, ale chtěla jsem, aby měl v deníku knihu zapsanou (název knihy, jméno autora, ilustrátora a vypsání hlavní postavy knihy), nakonec měl nakreslit obrázek, týkající se knihy. Každý měsíc jsem čtenářský deník kontrolovala a M. ho nosil vyplněný, ale pokud jsem se zeptala o čem kniha je, nedokázal mi odpovědět, nepamatoval si to.

Stále více jsme řešili nedostatečnou domácí přípravu. M. doma neopakoval naučené učivo, pouze udělal domácí úkol, který byl trvale stejný, velmi odbytý a bylo v něm plno chyb. M. chodil do školy pravidelně a absenci měl minimální, ale pokud nemocný byl, matka se s ním neučila. M. byl 14 dní doma, přišel do školy a museli jsme s ním vše důkladně zopakovat a vše mu připomenout. Nevěděla jsem, proč je v tomto školním roce s matkou tak špatná spolupráce. Opět jsem s ní mluvila na třídní schůzce a zkoušela jí domluvit a vysvětlit, proč je důležité, aby se s M. učila a věnovala mu dostatek času. Odpověděla mi stejně, jako při poslední schůzce. Nemá čas, dlouho pracuje, přijde večer a musí udělat domácí práce. M. se učit nechce, domácí úkoly mu trvají dlouho, a pak je unavený. Připomněla jsem jí, že má M. také otce a staršího bratra, ale bohužel ani tento argument nepomohl, přestože se ve druhé třídě, podle matky, s M. učil i otec. Bohužel otce jsem za celé dva roky ve škole neviděla, a ani s ním nemluvila. Nyní se s M. nikdo učit nechtěl. Navrhla jsem matce, aby mu našla někoho na doučování, ale ta odmítla, protože nikoho neznala. A jak jsem poznala z jejího projevu ani nikoho hledat nechtěla. Myslím, že už v této době měla o M. názor, že z něho stejně nic nebude, a tudíž je zbytečné se s ním zabývat a ztrácet s ním čas, který, jak sama řekla, nemá. Pro mě bylo její chování a celkový přístup k věci velkou změnou, kterou jsem nechápala. Věděla jsem, že v letošním školním roce je učivo mnohem náročnější a s M. mnoho činností a domácích úkolů déle trvá, ale doufala jsem, že matka pochopí, že bez pomoci rodičů to M. nezvládne. Nakonec jsem to vyřešila tím, že jsem mu začala dávat každý den domácí úkol z matematiky a českého jazyka. Do té doby měl pouze jeden domácí úkol. Domácí úkoly většinou splnil.

Ve druhém pololetí měl M. potíže s hlavními předměty jako je český jazyk, matematika, prvouka, ale nejvíce s anglickým jazykem. Doma se na výuku stále nepřipravoval. Pochopila jsem, že je zbytečné mu zadávat ústní domácí úkoly, protože se je s matkou nenaučí, přestože má v zápisníku na domácí úkoly zcela jasně zaznamenáno, jaký předmět se má učit a jakou probranou látku si má zopakovat. V anglickém jazyce a nejen v něm, začalo být velmi mnoho učiva, M. měl učivo zvládnout ústně. Nechtěla jsem, aby uměl slovíčka v anglickém jazyce písemnou formou, ale pouze ústně. Při testu jsem ho nechala slovíčka napsat se třídou, aby si je cvičil i písemně, ale pokud nic nenapsal nebo napsal velmi málo, práci jsem mu nehodnotila. Jestliže byla slovíčka hodně těžká, děti psaly test a M. si slovíčka vypisoval se slovníčku do testu, poté jsem vybrala jednoduchá slovíčka a z těch jsem ho zkoušela ústně. Několikrát jsem se přesvědčila, že je schopen se je naučit, stále jsme se učili slovíčka o přestávkách a také na kroužku anglického jazyka,

na který chodil velmi nepravidelně, ale pokud přišel, využila jsem čas k opakování učiva z výuky. Na kroužek anglického jazyka, který jsem ve škole vedla, chodilo celkem deset dětí. Nebyl tam tedy M. sám, ale přesto se dalo velmi dobře pracovat. Posadila jsem M. k sobě nebo jsme seděli v kroužku na koberci a hráli hry, tvořili jsme jednoduché věty v anglickém jazyce. M. nejvíce bavilo pexeso. Slovíčka, která jsme se učili spolu, si pamatoval velmi dobře. Proto mě mrzelo, že matka M. se mu odmítala věnovat. Věděla jsem, že kdyby se s ním někdo každý den alespoň chvíli učil, učivo by zvládl. I když jen ústně.

Anglický jazyk začal být pro M. velký problém, ale také ostatní předměty. Učiva přibývalo a M., přestože měl umět pouze základní učivo, nevládal ani to. Začalo toho na něj být moc. Byl zoufalý, stejně jako já a asistentka. Přemýšlely jsme, jak pokračovat dál, co ještě udělat, aby to M. zvládl. Vybrala jsem opravdu jen základy a znovu jsme zkusily s ním pracovat individuálně. Každý den měl připravenou práci, kterou vykonával pouze s asistentkou. Učil se s ní. Posadili se do jiné lavice, aby M. spolužáci nerušili. V českém jazyce měl rozdělený přehled na vyjmenovaná slova se slovy příbuznými, na dalším přehledu měl zbytek gramatiky, kterou měl podle individuálního vzdělávacího plánu zvládnout. Uměl s ním pracovat a velmi mu pomáhal. Zaměřila jsem se pouze na doplňování i/y ve slovech a ve větách v doplňovacích cvičeních. Chtěla jsem, aby nejdříve slovo přečetl, nahlas odůvodnil, a poté napsal. V matematice neustále procvičoval násobilkou s tabulkou násobků, některé příklady už uměl zpaměti, a sčítání, odčítání do 1000 písemnou formou. Každý den dostal několik příkladů ve škole a další dostal za domácí úkol. Stále dostával dva domácí úkoly. Většinou je přinesl vypracované. M. opět začal mít radost z práce, alespoň tak jsem to cítila. Jelikož neustále opakoval učivo, které jsem chtěla, aby uměl, brzy začal mít úspěchy. Doplňovací cvičení vypracoval s chybami, ale při opravě ho asistentka navedla a on si chybu uvědomil. V matematice zvládl příklady, zejména písemné sčítání a odčítání, a pokud měl stejné příklady jako spolužáci, hlásil se, aby mohl počítat na tabuli. Při soutěžích se snažil získat obrázky za odměnu a většinou i získal, i když mu asistentka někdy trochu pomohla. Nevadilo mi to, byla jsem ráda, že se M. vrátila chuť do práce. S asistentkou spolupracovali i nadále při testech. M. měl jiné testy než třída. Asistentka s ním test prošla, přečetli si otázky, M. ústně odpověděl, a pak test vyplnil. Pokud u něj asistentka seděla, tak aniž by mu správné odpovědi diktovala, měl většinou test správně. Jestliže se mu test nepovedl, zkoušela jsem ho ústně. Bohužel nepracoval stále, především když měl pracovat samostatně, bez pomoci asistentky. Na asistentce byl velmi závislý, bez ní byl velmi nesoustředěný, rušil spolužáky, povídal si s nimi nebo se začal nahlas smát a nebyl k utišení.

Postupně jsem přidávala učivo, ale velmi málo, stále jsem se držela základu. Prioritní pro mě bylo, aby uměl vyjmenovaná slova a tvrdé, měkké souhlásky a v matematice sčítat, odčítat a násobilkou. Slovní druhy v českém jazyce jsme pouze opakovali, vyhledávali je v textu podle přehledu a společně jsme zkoušeli skloňovat podstatná jména a časovat slovesa, aby již naučené učivo nezapomněl. Slovní druhy se probírají i ve čtvrté třídě, tak jsem trochu spoléhala, že v dalším roce chybějící učivo, jak v českém jazyce, tak v matematice, dohoníme. M. bude zase o rok starší, tak mu to půjde lépe. Také jsem věděla, že v dalším školním roce M. bude mít opět individuální vzdělávací plán, tak jsem byla rozhodnutá, že ho přizpůsobím učivu, které M. už zná a které je třeba probrat.

Bohužel vše dopadlo úplně jinak. Na začátku června matka přišla na třídní schůzku a oznámila mi, že M. a jeho staršího bratra, který u nás navštěvoval šestou třídu, přehlásila

na jinou školu. Zdůvodnila mi tuto změnu tím, že v jejich místě bydliště bydlí paní učitelka z této školy a ta matce slíbila, že M. bude navštěvovat třídu s menším počtem žáků. Tato paní učitelka ho nebude učit, ale bude ho denně odpoledne doučovat. Matka to přivítala, protože, jak mi už poněkoliště sdělila, ona nemá na M. čas. Také mi řekla, že pokud mu to ani tam nepůjde, tak ho přemístí na základní školu praktickou nebo je také možné, že ho přehlásí znovu k nám. Byla to velmi zvláštní situace. M. jsem nějakou dobu znala, věděla jsem, jak špatně si zvyká na nové prostředí, nové kamarády. Nejvíce mě mrzelo, že toto rozhodnutí matka udělala, aniž se se mnou poradila, i když na něj měla samozřejmě právo. Později jsem se dozvěděla, že se neptala M. ani jeho staršího bratra. S M. jsem o tom mluvila další dny a byl z toho velmi špatný, nechťel na jinou školu. Bohužel jsem s tím nemohla nic udělat, matka už byla rozhodnutá. Stále jsem na M. myslela, jak to zvládne na jiné škole, budou se mu tam věnovat a vyrábět mu přehledy na český jazyk, tolerovat jeho pomalé pracovní tempo a nesoustředěnost? Doufám, že v něm z našeho vedení něco zůstalo a bude si umět poradit sám, protože na nové škole zřejmě nebude mít asistentku, která ho povede a pomůže mu. Na vysvědčení na konci roku dostal trojky z českého jazyka, matematiky a prvouky a čtyřku z anglického jazyka. Loučení při vysvědčení bylo velmi smutné. Stále doufám, že 1. září vejdu do své třídy a M. se na mě bude usmívat. A budeme pokračovat tam, kde jsme letos skončili.

Komentář ke kazuistice

Podrobně zpracovaný průběh tří let školní docházky devítiletého chlapce, velmi plasticky naznačuje úskalí vzdělávání dětí, které nezvládají školní požadavky a současně je příliš nepodporuje rodina, případně nemají výborné studijní předpoklady.

Rodiče M. jsou docela obyčejní lidé. Nemají velké vzdělání, pracují, aby slušně žili, aby dopřáli klukům i sobě přiměřený standard. Školu vnímají jako povinnost, jsou ochotni plnit její požadavky, ovšem současně očekávají výsledky. Jestliže nepřicházejí, „povzbuzují“ kluky tresty, zákazy, výčitkami, nadávkami, křikem. Nejdříve ztratí energii táta, protože na to nemá nervy, je z práce unavený a „stejně jsou oba blbci“. Matka sama na všechno nestačí a časem vzdá boj rovněž. Kdyby kluci měli vynikající studijní předpoklady, patrně by taková pomoc rodiny stačila, jenže patrně je nemají.

Vidíme, kolik úsilí, vynalézavosti, mimořádné aktivity a času věnovala paní učitelka na pomoc tomuto žákovi. Není úplně standardní učit se s žákem slovíčka o přestávce, organizovat nápravu poruch učení, kroužek angličtiny, vymýšlet modifikace učiva i ověřování znalostí. Nechci brát paní učitelce optimismus, ale jsem přesvědčený, že v dalších ročnících by se M. střetl se školskou realitou, hrubě by se mu nedařilo a na druhém stupni by nastal kolaps.

Když má žák edukační problémy, tak hledáme jejich příčiny. Domníváme se, že od nich se pak odvíjejí odpovídající způsoby intervence. Nejobvyklejší a nejpříjemnější vysvětlení v současné době představují diagnózy specifické poruchy učení a chování. V předložené kazuistice i paní učitelka zcela logicky sahá po diagnóze SPU – vždyť ji má navíc potvrzenou ze speciálně-pedagogického centra. Ovšem popis příběhu v nás znovu a znovu oživuje otázky: Jak se na vzniku M. potíží podílela rodina? Nebyl její vliv mnohem silnější než možný vliv hypotetické poruchy? A jakou pomoc nabízí takovým dětem škola a školský systém?

Rodina nezvládá výuku svých synů a požadavky, které na ně klade vzdělávací systém. Reálné řešení, které jim standardně nabízíme, nebývá příliš účinné. M. by patrně potřeboval, aby mu škola každý den poskytla alespoň dvě hodiny podpůrné individuální pedagogické péče mimo běžné vyučování a asistenta v průběhu dopoledne. Současně by podporu a vedení potřebovali i rodiče. Diagnóza SPU nás zbavuje viny i zodpovědnosti. Takové dítě má přece takovou mozkovou poruchu, že požadavky školy prostě zvládnout nemůže. Vytvoříme mu individuální vzdělávací plán, jednou za dva roky zajde do poradny, aby prodloužili platnost diagnózy, možná chodí ve škole nebo do poradny na nápravu. Všichni jsme připraveni modifikovat přístupy a náročnost obsahu učení po celou dobu školní docházky. Více využívány bývají stále ještě úlevy než takové úpravy, které umožní jedinci vzdělávat se maximálně shodným způsobem s intaktními. Jenže v tom je málo reálné pomoci.

Pokud konstatujeme, že zodpovědnost za vzdělávací výsledky mají škola a rodiče, musíme se ptát, jaké podmínky jim vytváříme, aby tento úkol mohli splnit. Odpověď je, že velmi nedostatečné. Školství je u nás stále koncipováno podle doby, kdy stačilo, aby se naučili pouze někteří. Jestliže však dnes má škola naučit všechny žáky, dosavadní přístupy nejsou efektivní.

A odpověď na otázku, z jakých dat by měla vycházet naše pedagogická a psychologická pomoc, je jednoznačná: jsou to symptomy, problémové chování a jednání. Paní učitelka se ve svém přístupu fakticky striktně držela symptomů a z nich vycházela při koncipování pomoci, byť byla její práce zaštitěna diagnózami. Stejně pracovala i v době, kdy diagnóza nebyla jasná a nebyl požadován individuální vzdělávací plán. A pracovala by tak dál, i kdyby za čas posudek nebyl prodloužen, diagnóza zmizela, leč M. by měl problémy. Nechme proto diagnózy v klidu spát. Prozatím splnily úkol a pro tuto chvíli se přežily.

PhDr. Václav Mertin – katedra psychologie FF UK v Praze